

بسم الله الرحمن الرحيم

زمین غصب شده

(ترجمه)

پرسش اول:

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!

این را می‌دانیم که هر نوع غصب حرام است؛ اما اگر دولت زمین مردم را غصب نموده و آن را بفروشد، و یا این‌که بر آن ساختمانی بسازد و سپس آن را بفروشد، آیا خرید و ساخت و ساز آن جواز دارد؟ در صورتی‌که شخص دیگری زمین غصب شده را از دولت بخرد، آیا خرید آن از شخص دوم جواز دارد؟ و یا اگر همین شخص دوم بالای آن زمین غصب شده ساختمانی بسازد، آیا خرید آن جواز دارد؟

پاسخ:

وعلیکم والسلام ورحمة الله وبرکاته!

1- بلی، هر نوع غصب حرام است. به اساس این قول رسول الله صلی الله علیه وسلم:

«مَنْ ظَلَمَ قَيْدَ شَيْءٍ مِنَ الْأَرْضِ طَوْقَهُ مِنْ سَعِ أَرْضَيْنِ»

(اخرجه مسلم من حدیث عائشة رضی الله عنها)

ترجمه: هر کس به اندازه‌ای یک وجب زمینی را به ظلم غصب کند، آن قطعه زمین تا هفت طبقه‌ی زیر آن به گردنش آویخته

می‌شود.

هر کسی که زمینی را غصب کند، مرتکب حرام و گناه بزرگی شده است؛ بدین معنی: اگر کسی که قسمتی از زمین را و لو کم باشد یا زیاد، غصب کند، مرتکب گناهی شده است که به سبب آن در آخرت مجازات می‌شود، و در دنیا مستحق مجازات تعزیری شده و هم‌چنان بالایش لازم است تا شیء غصب شده را به همان حالتی که غصب نموده بود، به مالک‌اش واپس گرداند؛ زیرا رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است:

«علی الید ما آخذت حتی تودی»

(اخرجه الترمذی)

ترجمه: هر شخصی که از راه نامشروع در مال دیگری تصرف کند، ضامن و مسئول آن است تا آن‌که آن را به صاحبش بازگرداند.

و هنگامی که غاصب شیء غصب شده را تلف کند و یا حالتش را تغییر دهد؛ بطور مثال: غاصب تکه غصب شده را بدوزد، یا معدن غصب شده را استخراج نماید، و یا حیوان غصب شده را ذبح نماید، در تمامی این حالات بالای غاصب واجب است تا قیمت آن را بپردازد.

۲- اگر غاصب بالای زمین غصب شده ساختمانی بسازد؛ شخص مذکور صاحب آن شده نمی‌تواند و مالک اصلی آن زمین، حق دارد که خواستار از بین بردن ساختمان با این‌که هزینه آن بر عهده غاصب باشد، شود، و در صورتی‌که در اثنای از بین بردن ساختمان زبانی به زمین برسد، بالای غاصب واجب است که هزینه آن را بپردازد؛ زیرا که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است:

«لَيْسَ لِعَرَقِ ظَالِمٍ حَقٌّ»

ترجمه: سعی و تلاش ظالم مستحق پاداشی نیست.

پس کسی که روی زمین غصب شده کشت کند و یا آن را بازسازی کند؛ نه صاحب زمین می‌شود و نه صاحب بازسازی آن، و خرید این نوع زمین و ساختمان از غاصب، جواز ندارد.

۳- هم‌چنان، گاهی در خرید چنان می‌شود که شیء غصب شده را مشتری می‌خرد و این سلسله‌ای خرید و فروش تا چند شخصی ادامه می‌یابد. هنگامی که مشتری بفهمد که شیء مذکور غصب شده است؛ خرید آن بر وی حرام بوده و گنهکار می‌شود، و زمین ملکیت شخصی است که از آن غصب شده بود (مالک اولی آن). در صورت تغییر حالت زمین، مثل این‌که ساختمانی روی آن ساخته شود، فقها در حکم ساخت و ساز آن از دو دید اختلاف نظر دارند:

اول: از دید کم و زیاد بودن هزینه ساختمان نسبت به قیمت زمین؛

دوم: از دید این‌که بازسازی کننده غاصب است یا مشتری؟

نظری را که من ترجیح داده و با آن به نتیجه رسیده‌ام قرار ذیل است:

۱- خریدن ساختمان از غاصب و یا از شخصی که آن را از غاصب به شکل تحفه یا بخشش گرفته و یا به اساس موقف و قدرت خویش از دولت گرفته باشد، حرام است. مثلاً زمینی را دولت غصب نموده و آن را برای کارمندان و صاحب منصبان به اساس موقف شان تقسیم نماید؛ حکم خرید این زمین همانند حکم خرید زمین غصب شده از دولت است؛ یعنی حکم آن همانند مستقیماً غصب نمودن است. بنابر این، خرید زمین از این‌ها جواز نداشته و حرام است.

۲- اگر شخص دوم مطابق به قیمت معمول بازار روز، آن را از دولت می‌خرد و بر آن ساختمانی می‌سازد که هزینه ساخت آن بالاتر از قیمت زمین می‌باشد، برای شخص سوم خرید آن از شخص دوم جواز دارد؛ چون حق مالک اصلی، از زمین ساقط شده و صاحب قیمت آن می‌گردد؛ نه از خود زمین؛ چنانچه اگر حالت جنس غصب شده تغییر یابد، صاحب اصلی مستحق قیمت آن می‌شود، نه اصل جنس، و در صورتی که غاصب دولت باشد، ضامن پرداخت قیمت کامل زمین و ضامن تغییر زمین به حالت اولی آن (ضامن پرداخت هزینه زبانی که به سبب غصب بالای صاحب اصلی وارد شده است) می‌باشد؛ پس به همین اساس خرید جنس غصب شده از شخص دوم با در نظر داشتن شرایط ذیل جواز دارد:

۱- غاصب باید دولت باشد؛ پس در این صورت این مال توسط دولت غصب شده است که باید دولت آن را به مالک اصلی آن واپس گرداند. بنابر این، شخص دوم غاصب قیمت زمین است؛ نه خود زمین؛ به همین اساس، شخص دوم مکلف به پرداخت قیمت جنس غصب شده نمی‌باشد؛ اما اگر غاصب شخص باشد؛ نه دولت؛ پس ضامن پرداخت قیمت جنس غصب شده مشتری‌ها می‌باشند؛ مشتری اول، دوم و به همین ترتیب سوم و....

۲- باید مشتری دوم، جنس غصب شده را از دولت به قیمت معمول بازار همان عصر گرفته باشد.

۳- باید هزینه ساخت و ساز ساختمان روی زمین غصب شده بالاتر از قیمت خود زمین باشد.

بنابر این، خلاصه‌ی پاسخ به پرسش تان قرار ذیل است:

خریدن جنس غصب شده از دولت جواز ندارد؛ اما خرید آن از شخصی که از دولت خریده باشد، به دو شرط جواز دارد:

اول: به قیمت معمول بازار همان عصر خریده باشد؛ نه این‌که به شکل تحفه، بخشش و یا به اساس موقف دولتی خویش بدون پرداخت قیمت آن، بدست آورده باشد. هم‌چنان مشتری اول اگر انجمن و یا فرد معینی باشد، مشکلی ندارد.

دوم: باید هزینه ساخت و ساز ساختمان روی زمین غصب شده بالاتر از قیمت خود زمین باشد. در صورتی که زمین غصب شده را انجمن از دولت بخرد، در این صورت برای جواز خرید این زمین، شرط سومی اضافه می‌گردد که باید انجمن به اساس شریعت اسلامی برگزار شده باشد؛ نه این‌که همانند شرکت‌های سهامی و امثال آن باشد.

پرسش دوم:

آیا مستفید شدن از سهولت‌ها و خدمات اتحادیه‌ها؛ بطور مثال: خرید اشیاء به طور اقساط و کمک‌های مالی در حالات مشخص برای اعضای اتحادیه جواز دارد؟

پاسخ:

ما عدم جواز اشتراک ورزیدن در اتحادیه‌ها را تینی نموده‌ایم؛ اما اگر اشتراک ورزیدن در اتحادیه‌ها به سان جواز کار باشد؛ مثلاً: اگر یک شخص در شغل (پیشه و حرفه) خویش بدون عضو بودن در اتحادیه و انجمن، کار کرده نمی‌توانست؛ یعنی عضو بودن در اتحادیه و انجمن لازمی باشد، کسب عضویت اتحادیه به هدف گرفتن جواز کار جائز است، و در این حالت، بهره‌مند شدن از خدمات و سهولت‌های اتحادیه که مخالف شریعت نباشد، جواز دارد. مثلاً: گرفتن کمک مالی بطور رباء (سود) نباشد.

خلاصه این‌که: در صورتی‌که اشتراک ورزیدن در اتحادیه و عضو شدن در انجمن جواز داشته باشد؛ پس بهره‌مند شدن و استفاده از سهولت‌ها و خدمات آن نیز جائز است، و اشتراک نمودن در اتحادیه زمانی جواز دارد که ثبت و اشتراک کردن برای هر کارمند همان شغل لازمی باشد.

برادر شما عطاء بن خلیل ابورشته

۱۲ محرم الحرام ۱۴۲۵ هـ.ق

۴ مارچ ۲۰۰۴ م